

© 2003 р. **Р. В. Іванюк**

Чернівецький національний університет імені Юрія Федьковича

СПЕЦИФІКА ЮРИДИКО-СОЦІОЛОГІЧНИХ ЧИННИКІВ В ПРАВОТВОРЧОМУ ПРОЦЕСІ

Правотворчість є складним, багатограним, юридико-соціальним процесом, детермінованим взаємодією об'єктивно-суб'єктивних факторів (економічних, природно-екологічних, політико-правових) [8, с. 76-110]. Сучасне трактування правотворчості базується на концепціях тотожності та розмежування права і закону. Умовно їх можна звести до трьох основних: позитивно-нормативної, природно-правової та юридико-соціологічної [6, с. 83]. Згідно нормативної концепції праворозуміння, яка превалювала в українській юридичній науці досить довгий час, під правом розуміється продукт держави, тобто наказ офіційної влади, формальне джерело позитивного права (закон, указ, постанова і т.ін.) [4, с. 24-25]. В даній інтерпретації простежується виключно легістське отожднення права і закону, що є сутністю, принципом та змістом юридичного позитивізму. Право – це норми, які викладені в законах та інших нормативних актах. Достатньо очевидним, в даному випадку, є той факт, що під правотворчістю розуміється форма владної діяльності уповноважених державних органів, спрямована на утворення, зміну та скасування нормативно-правових актів, за допомогою яких в чинну юридичну систему запроваджуються, змінюються чи скасовуються правові норми [1, с. 161]. Тобто в даному випадку яскраво прослідковується легістсько-позитивістське отожднення права і закону, що приводить до змішування понять "законотворчість" та "правотворчість".

З позицій природно-правової концепції очевидно, що право – це не тільки сухі тексти законів, але і форма правосвідомості, осмислена суспільством система понять про загальнообов'язкові норми, заборони, права, обов'язки, умови їх виникнення та реалізації, порядок та форми захисту [5, с. 263-269]. Позитивні закони старіють і не завжди своєчасно оновлюються. Правосвідомість дає можливість більш динамічно реагувати суб'єкту права на суспільні потреби та інтереси, ніж це робить законодавець. Крім того, нормативно-правовий акт не може бути власне правом до тих пір, поки він не вплине на свідомість індивіда. А тому, в розрізі даної концепції, під правотворчістю слід розуміти не тільки діяльність держави,

але й окремо взятого індивіда, направлену на встановлення, зміну та скасування правових норм.

Необхідно відзначити, що природно-правове трактування права критикується юридико-соціологічною концепцією праворозуміння [2, с. 328-338; 3, гл. II; 4, с. 270-274]. Адже навіть самі ідеальні уявлення про право не є гарантом існування правопорядку. Вони лише окреслюють можливі напрямки поведінки, проте не містять достатніх вольових імпульсів для їх здійснення. "Тобто, існування права можливе, але не у вигляді простих текстів закону (вони не діють без усвідомлення) і не як правові знання та уявлення (вони дещо різноманітні та недостатньо дієві), але як порядок суспільних відносин у діях та поведінці людей" [5, с. 270]. Саме на такому розумінні засновані юридико-соціологічні концепції права, з позиції яких поняття правотворчості має зовсім інший зміст. Право, як об'єктивне соціальне явище, не є продуктом державно-владної волі. В даному сенсі актуальною є позиція висловлена Євгеном Ерліхом, що "центр ваги розвитку права в наш час, як і в усі інші часи, знаходиться не в законодавстві, не в юриспруденції чи судочинстві, а в самому суспільстві" [12]. З цього приводу, необхідно наголосити, що результатом правотворчості виступає не юридична норма у формі того чи іншого нормативно-правового акту або судового рішення, а норма права як міра поведінки, котра зазвичай формується в рамках взаємодії людей. Тобто, правотворчість з позицій юридико-соціологічного підходу можна визначити як діяльність держави і суспільства, спрямовану на створення, підтримку і розвиток системи законодавчих актів та інших правових норм. Частиною правотворчості є власне законодавча діяльність. Проте, на жаль, не завжди проводиться юридико-соціологічне обґрунтування соціальних передумов, механізмів та наслідків дії законодавства, а саме причинно-наслідкових зв'язків у відносинах між індивідами. "Причинний зв'язок між людьми настільки складний, що, вірогідно, повністю він ще довго залишиться непізнаним. Тим не менше в наші дні його існування стало достатньо очевидним, що будь-хто, хто здатний думати, міг прийти до висновку: перш ніж втручатися в соціальні

процеси, їх потрібно ретельно вивчити" [9, с. 134]. В результаті нехтування даною обставиною закони, що приймаються, не діють і досить суттєво розходяться із юридико-соціальною практикою.

Ще одна вагома роль юридичної соціології в даному напрямку визначається характеристикою ступеню впливу стратифікації суспільства на правотворчий процес. Л. Мейх'ю, зокрема, досліджував вплив стратифікації американського суспільства на діяльність суду присяжних. Ним було встановлено, що особи, які належать до середнього класу, з більшою імовірністю попадуть до складу суду присяжних і будуть обрані старшинами колегії присяжних, внаслідок чого зможуть більш вагомо впливати на правотворчість суду [7, с. 224-225].

Досить актуальними нині залишаються проблеми ролі стратифікації у впливі на правотворчість через представників інших професій, зокрема, адвокатів, слідчих, прокурорів та інших. Значний науковий інтерес викликають також питання причин появи та існування тіньової правотворчості як системи фактичних прав. Дослідниками спостерігається певна взаємодія між фактичними правами і юридичним полем прав людини, яка може набувати ознак взаємовиключеності або примату та панування фактичних прав над юридичними. Наприклад, юридичне право на працю, закріплене в статті 43 Конституції України, практично знецінюється та не діє повною мірою, якщо керівник присвоює собі фактичне право оцінки хорошої роботи як поганої [11, с. 133-135].

З упевненістю можна сказати, що всебічне врахування обставин взаємодії фактичного правового поля з юридичною системою прав людини – актуальний напрямок юридико-соціологічних досліджень. Як висновок, автор стверджує, що використання юридико-соціологічного підходу до

правотворчості є ефективним та необхідним засобом оптимізації державно-правових перетворень, подальшого удосконалення соціально-економічних і юридичних механізмів управління суспільством.

Список літератури

1. Загальна теорія держави і права / За ред. В.В. Копейчикова. – К.: Юрінком Інтер, 1998.
2. Карбонье Ж. Юридическая социология. – Б.: БГК им. И.А. Бодуэна дэ Куртенэ, 1998.
3. Кудрявцев В.Н., Казимирчук В.П. Современная социология права.: Учебник для вузов. – М.: Юрист, 1995.
4. Лапаева В.В. Социология права / Под ред. академика РАН, д.ю.н., проф. В.С. Нерсисянца. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА·М), 2000.
5. Лейст О.Э. Сущность права. Проблемы теории и философии права. – М.: ИКД "Зерцало - М", 2002.
6. Мальцев Г.В. Понимание права. Подходы и проблемы. – М., 1999.
7. Мейхью Л. Социология права // Американская социология. – М., 1972.
8. Поленина С.В. Законотворчество в Российской Федерации. – М., 1996.
9. Спесер Г. Грех законодателей // Социологические исследования. – 1992. – № 2.
10. Шебанов А.Ф. Форма советского права. – М., 1968.
11. Юридическая социология. Учебник для вузов. – М.: Издательство НОРМА (Издательская группа НОРМА-ИНФРА·М), 2000.
12. Ehrlich E. Grundlegung der Soziologie des Rechts. München und Leipzig, 1913. Vorrede.

Р. В.Іванюк

СПЕЦИФИКА ЮРИДИКО-СОЦИОЛОГИЧЕСКИХ ФАКТОРОВ В ПРАВОТВОРЧЕСКОМ ПРОЦЕССЕ

Проблемы конвергенции фактического правового поля и юридической системы, прав человека может разрешиться только как результат исследования и учёта юридико-социологических факторов в правотворческом процессе.

R. V. Ivaniuk

JURIDICO-SOCIOLOGICAL APPROACH TO THE STUDY OF LAW-MAKING PROCESS

The problem of convergence of actual law basis and juridical system of human rights may be resolved only as a result of research of and taking into account judico-sociological factors in the law-making process.